

A szakkönyvtárosok pályaképe*

Paul Kaegbein - Marianne Schwarzer

A szakkönyvtárak és feladataik

Szemben az általában köztisztviselők által fenntartott állami, tartományi, egyetemi és főiskolai könyvtárakkal, amelyek minden tudományterület irodalmát vagy legalábbis azok széles spektrumát gyűjtik, a tudományos szakkönyvtárak tevékenysége egy szűkebb-tágabb szakterületre irányul. E behatárolt kereten belül a feladatuk az, hogy a szükséges dokumentumokat beszerezzék, a használat céljából feltárják és szakmailag releváns információkat szolgáltatassanak. Mindez egyaránt vonatkozik az egy fős kisüzemre, ill. a nagyobb, tagoltabb könyvtári rendszerre.

A szakkönyvtárak fenntartói általában nem testületek vagy állami és helyi közigazgatási intézmények, hanem magánjogi személyek mint pl. a különféle szövetségek, iparvállalatok, egyesületek, egyházak stb. A sokféle intézménytípus feladata valamiben közös: abban, hogy valamely ágazat - közigazgatás, jog, kutatás-fejlesztés, termelés, kereskedelem, kultúra, társadalmi kommunikáció, pénzügy, közlekedésügy stb. - feladatainak ellátását segítse.

A használók

A fentiekből következően - a szakkönyvtárak a lehetőség szerint naprakész állományukkal az

* Készült a Német Könyvtárszövetség 5. Szekciója, a Szakkönyvtárosok Munkaközössége megbízásából.

A szerzők *Das Berufsbild der Spezialbibliothekare. Erarbeitet im Auftrag der Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliothekaren. Sektion 5 im Deutschen Bibliotheksverband c. tanulmányát Pálvölgyi Mihály fordította.*

egy-egy intézmények feladatainak teljesítését szolgálják és egy jól körülhatárolható és viszonylag stabil felhasználói kör igényeit elégítik ki. Ilyenek pl. egy vállalat vagy intézmény tudományos munkatársai, egy szövetség, egyesület tagjai, egy intézmény mindenkor döntéshozói és adminisztratív személyzete.

A szakkönyvtár legfontosabb feladata, hogy ezeket a felhasználókat munkájukban optimálisan támogassa. A használói kör behatároltsága lehetővé teszi a könyvtárhasználók képzésének hatékony, gazdaságos megoldását, azt, hogy az egyes könyvtárhasználók megtanulják a könyvtárban rendelkezésre álló eszközök használatát. A szakkönyvtár szolgáltatásainak legfontosabb kritériuma: a használói igények lehető leggyorsabb kielégítése. Ezért tartják fenn. Az ezzel kapcsolatos szolgáltató képesség a könyvtár hasznosságának legfőbb értékmérője, az anyagi eszközök és személyzet biztosításának alapja. A szakkönyvtár - különösen a piaccgazdaságban - nemcsak a fenntartó intézménytől függ, hanem attól is, hogy hasznosságát az intézményen belül miként ítélik meg, s bizony, a hasznosságát is újra meg újra bizonyítani kell. A könyvtár legfőbb lobbizója a használó, aki a szolgáltatások szintjéről véleményt nyilvánítva, befolyásolja a fenntartót mind az állományalakítási, mind az információs, mind pedig a személyzeti politikájában.

A szakkönyvtáros és a használó a fenntartó intézményen belül egy szervezetbe van beágyazódva, legtöbbször személyesen ismerik egymást. A könyvtár munkatársai tudják, hogy az egyes használók milyen speciális munkaterülettel foglalkoznak, s érdekeltek abban, hogy az elvárt szolgáltatásokat optimális módon kínálják. A használók kéréseinek gyors kielégítéséhez önállóság és gyors problémamegoldás szükséges. Ehhez azonban az is kell, hogy a szakkönyvtárosok ne csak a könyvtár egyes munkafolyamataival legyenek tisztában, hanem ismerjék a fenntartó intézmény különböző munkaterületeinek speciális feladatait, s legyenek képesek arra, hogy ezeket az ismereteket praktikusán és gazdaságosan alkalmazzák.

A szakkönyvtári munka fokozott mértékben igényli a csapatmunkát. A sikeres együttműködéshez szükséges a jó munkahelyi légkör, a pozitív és elkötelezett vezetés, a hierarchikus gondolkodásmóddal való szakítás és a munkahelyen belüli zavartalan információáramlás.

Információközvetítés

A modern szakkönyvtár mindenekelőtt a szakmai információ közvetítője. A hagyományos könyvtári munkafolyamatok (a szakirodalom beszerzése, feldolgozása, használatra bocsátása) mellett a szakkönyvtárban ezzel egyenértékű feladatnak számítanak az információs és dokumentációs tevékenységek. Ide tartozik még az egyre nagyobb szerephez jutott tényinformáció. Az információ mennyiségének növekedése miatt egyetlen szakkönyvtár sincs többé abban a helyzetben, hogy egyedül képes legyen kielégíteni használói differenciált igényeit. A könyvtárak rá vannak utalva az együttműködésre és képesnek kell lenniük arra, hogy saját vagy mások információs rendszere segítségével a használó számára információkeresést végezzenek, információkat gyűjtsenek és bocsássanak rendelkezésre. Az információ közvetítéséhez ma már nélkülözhetetlen a modern információtechnológia, a számítógépek alkalmazása. A megfelelően képzett vezetőnek át kell tekintenie és értékelnie kell a kereskedelmi forgalomban kapható rendszereket, s tapasztalatait más könyvtárakkal kicserélve, képesnek kell lennie a saját szakkönyvtára szempontjából optimális megoldás kidolgozására. Az automatizálás bevezetése, akár önállóan, akár hálózatban valósul meg, mindig megfelelő szervezetséget igényel. Ide tartozik a munkatársak megfelelő tájékoztatása, folyamatábrák kidolgozása, a feladatkörök tisztázása.

A szakirodalom feltárása

A szakirodalom feltárása során (akár könyvtári, akár dokumentációs feltárásról van szó) szem előtt kell tartani, hogy annak jelentős részét tartalmilag és formailag már máshol is feltárták, s ezek az adatok különböző információs szolgáltatások, adatbázisok révén elérhetők. Az idegen

adatok átvételének kérdését azonban gazdasági szempontból mindig külön is meg kell vizsgálni, s csak akkor kell élni ezzel a lehetőséggel, ha indokolt. Az ugyanahhoz a fenntartóhoz tartozó szakkönyvtárak integrációját jól szolgálja a számítógépesítés. Az egyes könyvtárak pl. a központilag tárolt adatokhoz hozzáadhatják a saját helyi adataikat: tárgyszavaikat, jelzeteiket, lelőhelyadataikat.

A cíMLEÍRÁS vagy házi szabvány vagy a betűrendes katalogizálás szabályai szerint történik. Általában egy betűrendes, ill. egy tárgyi katalógust építenek. A katalógusok formája a szakkönyvtár nagyságától és felszereltségétől függően lehet cédula, - mikrofilmes, számítógépes kötet, - vagy pedig online katalógus. A cíMLEÍRÁS számítógépesítése helyi adatbázisok kiépítéséhez vezet, melyeket a könyvtárközi kölcsönzés, valamint a bibliográfiai és szakterületi adatok keresése során is jól hasznosíthatnak.

Szakirodalmi ellátás

Az egyes szakkönyvtárak állománya a mindenkori szakterület szerint egymástól jelentősen eltér és a legtöbb esetben speciálisabb az összetételük, mint az általános tudományos könyvtáraké.

A kutatók a primér szakirodalmat részesítik előnyben, de a kurrens tájékozódás érdekében nem tekinthetnek el a másodlagos irodalom tanulmányozásától sem. A papírhordozó mellett egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a nemkönyv dokumentumok. Ha a felhasználó egy bizonyos könyvet javasol, tisztázni kell, hogy azt a szakkönyvtárak be kell-e szereznie, s állományba kell-e építeni vagy elegendő, ha más könyvtártól azt átkölcsönzi vagy másolatot kér.

Az utóbbi esetekben a lelőhelyadatok ismerete alapján a használó igen gyorsan juthat a kért információhoz, különös tekintettel arra, hogy az online dokumentumrendelés szerepe is nő.

A kereskedelmi forgalomban rendelkezésre álló szakirodalom beszerzése során fontos a kritikus áttekintés. A kiválasztáshoz mind szakmai ismeretek, mind pedig a saját állomány ismerete szükséges. Ezért a beszerzési döntéseknél a szakemberek mellett mindig célszerű a szakkönyvtárosok bevonása. Annak érdekében, hogy a szükséges szakirodalmat gyorsan, megbízha-

tóan, kedvező költségek mellett lehessen beszerezni, a szakkönyvtárosnak jól kell ismernie az információs piacot, a szállítókat, s velük rendszeresen fenntartva a kapcsolatot, optimálisan együtt kell működnie.

Szakkönyvtárban sajátos problémát jelent a könyvkereskedői forgalomban be nem szerezhető vagy csak nehezen beszerezhető szakirodalom, hiszen ennek aránya itt, más könyvtárakhoz képest nagyobb. Számos dokumentumhoz csak az intézmény saját kiadványainak cseréjével férhetnek hozzá. Az aktualitás követelményének megfelelően fontos a beszerzés, számlázás, megrendelés, feldolgozás gyors lebonyolítása. Másrészt egyre fontosabb a selejtezés is, egyrészt gazdaságossági megfontolásokból, másrészt azért, hogy az állomány aktuális maradjon. Ilyenkor azonban mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy a később esetleg újra szükségessé váló irodalom egy másik, archiváló könyvtárból bármikor gyorsan elérhető legyen.

A szakkönyvtárosokkal szembeni követelmények

A szakkönyvtárosoknak többféle funkciót kell betölteniük, sokféle feladatot kell végezniük. A szakmai továbbképzésen túl, részt kell venniük könyvtárosi, informatikai, dokumentációs tanácskozásokon, szemináriumokon, azért is, hogy megismerjék a legújabb információs technikákat és azokat intézményük munkájának tervezése során figyelembe vegyék, ill. alkalmazzák.

A piacutatás jelentősége az információügy terén is nő, s további beruházásokban és programokban való részvétel alapjául szolgál. A kreatív közönségkapcsolatok, a házon belül a felhasználókkal kialakított szoros kapcsolatok mellett alapvetően fontos, hogy a fenntartó megfelelő támogatást adjon az új tervek és elképzelések megvalósításához.

A szolgáltatások fejlesztésével és az automatizálás bevezetésével együtt járó ésszerűsítés során a személyzet csökkentése helyett olyan kompromisszumos megoldások köthetők, mint a munkaidőcsökkentés vagy szülési szabadság biztosítása, s ezeket a lehetőségeket áttekinthetően, részletesen kell megfogalmazni.

A szakkönyvtár vezetője (akár kisebb, akár nagyobb intézményben) nemcsak azért felelős,

hogy a könyvtárosi szak-, módszertani ismereteket és problémamegoldó készséget biztosítsa, hanem azért is, hogy jó menedzseri és műszaki innovációs készséggel rendelkezve, korszerűen szervezett, teljesítményképes könyvtárat fejlesszen.

A szakkönyvtárosnak tisztában kell lennie azal, hogy az intézmény érdekében végzett munkája milyen magas értéket képvisel, s magabiztosan kell képviselnie a könyvtár érdekeit. Készségesen vegyen részt a programokban és a munkacsoportok tevékenységében. A megfontolt vezetés, a teljesítmények elismerése motiválja a munkatársakat, feladataik önálló, gyors és felelősségteljes végzésére. Mindezek vonatkoznak a szakkönyvtárak utánpótlásának képzésére is. A használók folyamatos képzése a rendelkezésre álló lehetőségek igénybe vételére, szintén fontos feladat. A használók javaslatait mindig meg kell fontolni, vizsgálni és lehetőség szerint megvalósítani.

A szakkönyvtáros és a felhasználók közötti pozitív szakmai és személyes kapcsolatok jelentik a feltételét annak, hogy utóbbiak az állományt, a meglévő információtechnikai eszközöket még aktívabban használják, s így a beruházott eszközök kihasználtsága biztosított legyen.

A felsorolt feladatok közül néhány már a dokumentátor munkakörébe tartozik, s ez nem véletlen, hiszen a szakkönyvtárban valósul meg legintenzívebben a könyvtárosok és dokumentátorok „keveredése”. S tegyük hozzá a szakkönyvtár nagyon jó szakmai felemelkedési lehetőségeket kínál rugalmas szakkönyvtárosok, ill. dokumentátorok számára.

Tekintettel arra, hogy a szakkönyvtárosok tevékenységi köre nemcsak szakmai értelemben különbözik egymástól, hanem az egyes szakkönyvtárak helyzete (fenntartója), nagysága, valamint a mindezekkel összefüggő feladatok szerint is, a fentiekben tudatosan tekintettünk el bármilyen szűkítő megjegyzés használatától, s attól, hogy különböző könyvtárosi pályákra, képző intézményekre utaljunk. Tanulmányunk célja sokkal inkább az volt, hogy legkisebb közös nevezőként a szakkönyvtárak munkáját általában jellemző legfontosabb alapvonásokat vázoljuk fel, s a potenciális pályakezdőnek megmutassuk, mit várhat a gyakorlattól, ill. a szakkönyvtáros képzésével, továbbképzésével foglalkozó intézményeket, mindenekelett a szakfőiskolákat orientáljuk, hogy a jövőben e téren mire kell a hangsúlyt helyezni.